

Nové možnosti rozvoje vzdělávání na Technické univerzitě v Liberci

Specifický cíl A2: Rozvoj v oblasti distanční výuky, online výuky a blended learning

NPO_TUL_MSMT-16598/2022

Oborová didaktika I - didaktická analýza vzdělávacího obsahu a plánování výuky

PaedDr. Jitka Jursová, Ph.D.

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

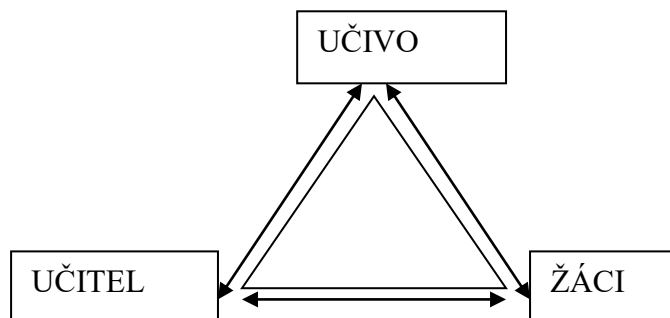
Národní
plán
obnovy

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

4 Vyučovací proces: Kurikulum. Obsah a výukové cíle.

2.1 Vyučování, vyučovací proces

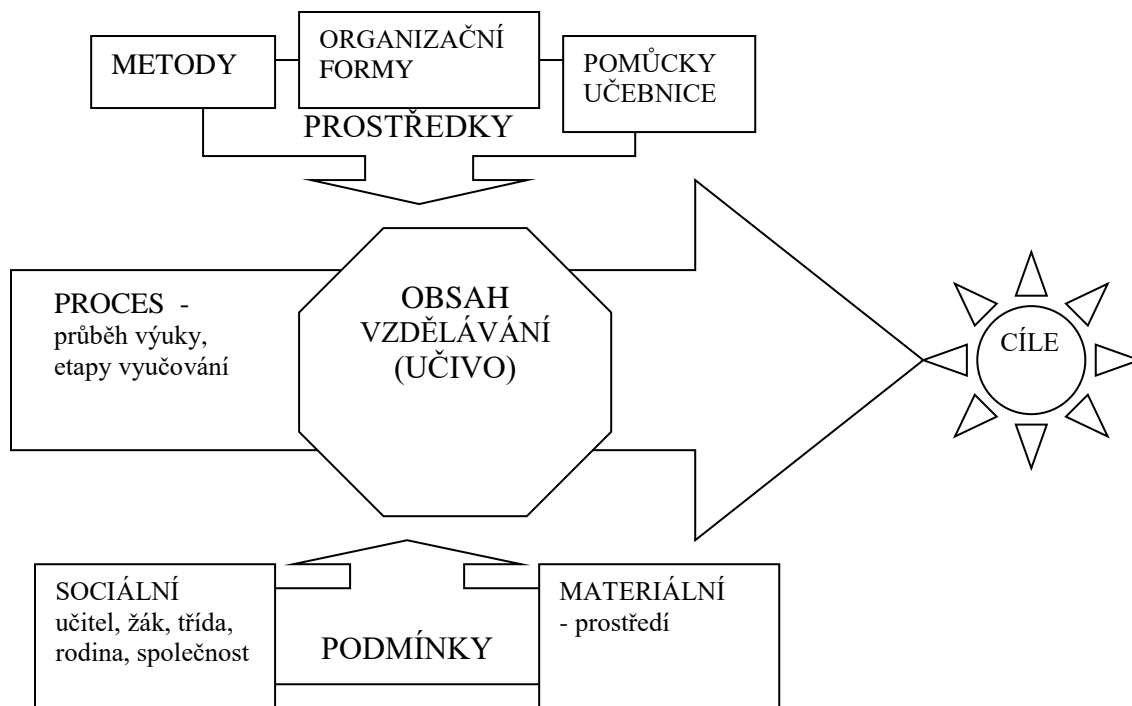
Při vyučování (tj. vyučovacím procesu) vstupují **učitel**, **žáci** a **vzdělávací obsah (učivo)** do vzájemných vztahů za účelem dosahování stanovených výukových cílů. Vyučovací proces lze zjednodušeně zobrazit schématem nazývaným „**didaktický trojúhelník**“. Toto schéma zobrazuje interakce tří základních činitelů vyučování:

Žáci vstupují do interakce s učivem v procesu **učení**. V tomto procesu si učivo osvojují – tj. vzdělávací obsahy přetvářejí do podoby vlastních zkušeností, poznatků, kompetencí. Učitelé vstupují do interakce s učivem v procesu **didaktické transformace** – obsahy v tomto procesu vytvářejí – transformují poznatky určitého oboru lidského poznání do podoby učiva. Učitel a žáci vstupují do vzájemné interakce především v podobě **pedagogické komunikace**, tj. záměrné komunikace, která probíhá ve vyučovacím procesu za účelem dosahování vzdělávacích cílů.

Složitější schéma zobrazuje všechny významné komponenty vyučovacího procesu:

- vzdělávací cíle
- obsah vzdělávání (učivo)
- vyučovací prostředky
 - a) materiální – učebnice, pomůcky, didaktická technika apod.
 - b) nemateriální – metody a organizační formy výuky
- podmínky vyučování
 - a) materiální – prostor a materiální vybavení školy, materiální zázemí dítěte v rodině (domácnosti)
 - b) sociální – klima třídy, klima školy, sociální zázemí rodiny, sociální zázemí komunity

2.2 Kurikulum

Pojem kurikulum zdomácněl v pedagogických disciplínách a ve vzdělávacích institucích v ČR poměrně nedávno, až po roce 1989. Od 60. let byl používán v americké a britské pedagogice a postupně se rozšířil jako obecně používaný mezinárodní pojem. Jeho původ je v latinském „curriculum“ (běh, závodíště). V souvislostech vzdělávání zahrnuje tento pojem **obsah a cíle vzdělávání, realizaci i evaluaci, prostředky a podmínky vzdělávání.**

Ve vztahu k tomuto pojmu pak v pedagogice hovoříme o kurikulární teorii, radikální změny v pojetí kurikula se označují jako kurikulární reforma.

Pojmu kurikulum se užívá ve více významech – můžeme rozlišit tři základní roviny významu tohoto pojmu:

1. Jako označení pro vzdělávací program, projekt, plán
2. Jako označení pro průběh vzdělávání, studia, pro obsah vzdělávání
3. Jako obsah zkušenosti, kterou žáci (studenti) získávají ve škole ve všech činnostech

Jednotlivé roviny významu pojmu KURIKULUM shrnuje následující tabulka

ROVINA KURIKULA	OBSAH DANÉ ROVINY KURIKULA
Koncepční	dokumenty školské politiky <i>Bílá kniha = Národní program rozvoje vzdělávání (2001)</i> <i>Strategie vzdělávání v ČR do r. 2020 (2014)</i>
Projektová	vzdělávací programy, vzdělávací standardy (RVP, ŠVP, studijní programy VŠ)
Realizační	vlastní průběh výuky a jeho podoba
Rezultátová	vzdělávací výsledky (osvojené učivo)
Efektová	efekty v profesní kariéře, politických postojích, životním stylu v budoucím životě žáků, studentů

(Podle: Průcha, 2015)

Podle toho, odkud a v jakých podobách získává jedinec vzdělání, můžeme rozlišovat kurikulum

- **formální** (ve vzdělávacích institucích na základě vzdělávacích programů)
- **neformální** (mimo rámec daný oficiálními vzdělávacími programy)
- **skryté** (zkušenosti, normy a postoje získávané nezáměrně z pobytu ve škole, ze vztahů a interakce se spolužáky apod.)

Kurikulární reforma

V roce 1993 vznikla na půdě UNESCO mezinárodní komise expertů "Vzdělávání pro 21. století": Výsledkem činnosti této komise byla zpráva "**Učení je skryté bohatství**" (nazývaná také "*Delorsova zpráva*" - skupinu expertů vedl Jacques Delors)

Z této zprávy vyplynula mimo jiné výzva pro evropské státy:

- věnovat **maximální pozornost vzdělávání** a sebevzdělávání (formálnímu, neformálnímu)
- stát se skutečnou „učící se společností“
- důraz na komplexní a celoživotní vzdělávání

Mezinárodně přijatý dokument **Lisabonská strategie** v roce 2000 zdůrazňuje jako předpoklad prosperity Evropy přechod ke společnosti založené na znalostech („společnosti vědění“). Na základě tohoto dokumentu pak byl v roce 2004 přijat dokument "**Naléhavé reformy jako podmínka úspěchu lisabonské strategie**". Dokument zdůrazňuje tyto požadavky:

- ➔ vytváření a realizaci komplexních, přístupných a koordinovaných národních strategií celoživotního učení
- ➔ vypracování nového kurikula na úrovních států

V ČR byl v souvislosti s tímto vývojem přijat nový **školský zákon**, platný od 1.1.2005. Tento zákon zavádí systém rámcových vzdělávacích programů na úrovni národního kurikula a ukládá školám povinnost vypracovat školní vzdělávací programy, respektující RVP na jednotlivých stupních vzdělávání.

Systém rámcových vzdělávacích programů stanovuje rámcové požadavky na cíle a obsah vzdělávání ve školském systému ČR od předškolního po středoškolské vzdělávání.

Zahrnuje:

RVP PV – RVP pro předškolní (preprimární) vzdělávání

RVP ZV – RVP pro základní (primární a nižší sekundární) vzdělávání (stanovuje rámec obsahu a cílů vzdělávání pro všechny typy škol, zajišťujících povinné školní vzdělávání, tj. základních škol a nižších ročníků víceletých gymnázií)

RVP GV (RVP pro gymnaziální vzdělávání) a RVP SOV (pro středoškolské odborné vzdělávání) stanovují rámec vzdělávacích cílů a obsahu pro všechny typy středních škol (tj. pro vyšší sekundární vzdělávání).

Nové pojetí kurikula v ČR se projevuje zejména ve

- změnách **pojetí cílů** vzdělávání s důrazem na **komplexnost**.
- a) Obecné cíle vzdělávání na jednotlivých stupních jsou rozpracovány v souladu s kurikuly dalších evropských států v podobě **klíčových kompetencí**, představujících požadovaný systém vědomostí, dovedností, rozvinutých schopností, myšlenkových procesů, názorů, postojů a hodnot. Získané kompetence jsou chápány jako **nástroj pro další vzdělávání**.
- b) Cíle na úrovni jednotlivých oblastí lidského poznání jsou formulovány jako **očekávané výstupy** v rámci jednotlivých oborů vzdělávacích oblastí.
- ve strukturování **vzdělávacího obsahu**, tedy učiva do **vzdělávacích oblastí** (a v rámci nich do oborů) a do **průřezových témat** s důrazem na komplexnost učiva a mezipředmětové souvislosti
- v pojetí prostředků (metod, organizačních forem, technologií) s důrazem na **aktivitu žáka**, činnostní pojetí vyučovacího procesu
- v celkovém pojetí vzdělávacího systému s **návazností cílů a obsahu vzdělávání** (vzdělávacích standardů, klíčových kompetencí, vzdělávacích oblastí a oborů, průřezových témat) mezi jednotlivými stupni vzdělávacích institucí (mezi jednotlivými RVP)
- v důrazu na **společné vzdělávání** (inkluzi) a zároveň na **individualizaci** vzdělávání uvnitř škol
- v posunu pojetí školy od výkonového k **osobnostně rozvojovému**

2.3 Obsah vzdělávání (učivo)

Vymezení obsahu vzdělávání je v každé vzdělávací instituci významným krokem. Obsah vzdělávání (učivo) je konkretizací vzdělávacích cílů, prostřednictvím učiva se vzdělávacích cílů dosahuje.

Vymezení obsahu vzdělávání není neměnné. Obsah vzdělávání se vyvíjí a mění s vývojem společnosti a lidského poznání, s vývojem jednotlivých vědních oborů, s novými vědeckými poznatky a společenskými zkušenostmi, s požadavky kladenými na nové generace.

Při vymezení obsahu je třeba řešit otázky výběru učiva, jeho rozsahu, zaměření (více teoretické či praktické, všeobecné či odborné apod.), obtížnosti aj.

Co je učivo

1. poznatky (fakta, pojmy, zákonitosti...)
2. činnosti (senzomotorické výkony, dovednosti, návyky)
3. myšlenkové operace a poznávací procesy
4. mravní a světonázorové hodnoty a normy (názory, postoje)

Učivo tedy nechápeme jen jako poznatky, které si má žák z vyučování odnést, či jako obsah učebnice, ale jde o komplexní obsahy, jejichž osvojením si žáci utváří potřebné kompetence.

2.4 Vzdělávací cíle

Vzdělávací (didaktický) cíl je ideální představa toho, čeho chceme ve vzdělávacím procesu (v konkrétní vyučovací jednotce) dosáhnout. Je to tedy zamýšlený a očekávaný výsledek vyučovacího procesu.

Při stanovování vyučovacích cílů si učitel ujasňuje, jakých pokroků by mělo být dosaženo

- v oblasti poznatků a rozvoje myšlenkových operací (**kognitivní – poznávací cíle**)
- v oblasti postojů, názorů a hodnot (**afektivní – hodnotové cíle**)
- v oblasti dovedností, návyků, osvojených činností (**psychomotorické – operační, výcvikové cíle**)

Při plánování výuky zohledňuje učitel cíle

- **obecné** – dlouhodobé (profil absolventa školy, obecné cíle výchovy)
- **etapové** – pro jednotlivé ročníky, předměty, tematické celky učiva v předmětech
- **konkrétní** – pro jednotlivé vyučovací jednotky

Vize dlouhodobějšího cíle usnadňuje učiteli stanovování konkrétních cílů – návaznost výuky, časové rozvržení, směřování k očekávaným výstupům studia.

V rámcových vzdělávacích programech od preprimárního po vyšší sekundární vzdělávání jsou cíle formulovány v podobě **klíčových kompetencí, očekávaných výstupů a vzdělávacích standardů**.

Stanovování **konkrétních cílů** výuky je na všech stupních škol plně v pravomoci učitelů.

Správné stanovení vzdělávacích cílů je v práci učitele **základem pro efektivní vedení výuky** – umožňuje učiteli pracovat cílevědomě a systematicky, volit vhodné strategie výuky,

hodnotit žáky, reflektovat průběh výuky i vlastní práci (vhodnost postupů, způsobu komunikace apod.)

Výukový cíl je třeba **formulovat** z hlediska žáka – **jako požadovaný výkon** („žák dokáže, bude schopen...“). Cíle by měly být **přiměřené** (tj. náročné, ale zároveň splnitelné pro většinu žáků).

Výhodným vodítkem pro učitele při stanovování výukových cílů může být **Bloomova taxonomie kognitivních cílů** z r. 1956 (revidovaná v roce 2001), jež představuje hierarchicky uspořádané vzdělávací cíle v šesti stupních od nejjednodušších (prosté pamětné osvojení učiva) po nejsložitější (tvořivé uplatnění osvojeného učiva). K jednotlivým stupňům byla navržena tzv. **aktivní slovesa**, která usnadňují formulaci příslušných cílů.

ÚKOL:

Prostudujte tabulky 1 (Bloomova taxonomie cílů – přehledná tabulka) a 2 (Ukázky formulací cílů) v příloze.

Literatura:

KALHOUS, Z. - OBST, O. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002.

PODLAHOVÁ, Libuše a kol. *Didaktika pro vysokoškolské učitele*. Praha: Grada, 2012.

PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 4., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015.

SKALKOVÁ, Jarmila: *Obecná didaktika*. Praha: Portál, 2007

SLAVÍK, Milan: *Vysokoškolská pedagogika*. Praha: Grada, 2012

VÁVRA, Jaroslav. 2011. *Proč a k čemu taxonomie vzdělávacích cílů?* [online]. Dostupné z: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/11113/proc-a-k-cemu-taxonomie-vzdelavacich-cilu-.html/>>